

UDC 82-94

“THE GREAT LEARNING”

Transl. from Chinese by D. Merzliuk
Senior Lecturer
Kyiv National Linguistic University
73, Velyka Vasylkivska str., Kyiv, 03680, Ukraine
mengtn84@hotmail.com

“The Great Learning” (“Daxue”, “大学”) is one of four classical texts included into “The Four Books” (“Sishu”, “四书”) of Confucianism. Among them this is the shortest text, only 1755 characters. “The Great Learning” originally was the 42th chapter of “The Book of Rites” (“Liji”, “礼记”), later it was included in “Four Books” as separate text. “The Great Learning” was considered to be the part of “The Book of Rites” till the Song dynasty, but despite the fact it wasn’t considered as a separate text, many famous Confucian philosophers of Han and Tang dynasties, such as Dong Zhongshu, Zheng Xuan, Kong Yingda, Han Yu researched and commented on this text. The famous Chinese Confucian philosopher of the Song dynasty, Zhu Xi, considered the student of Confucius Zeng-zi to be the author of “The Great learning” / Zhu Xi was the one, who distinguished “The Great Learning” as well as “The Analects”, “The Mencius” and “The Doctrine of Mean” (“Zhongyong”) as the separate text and included it to “The Four Books”. The main ideas of the “Great Learning” consist of “three principles” (三纲领): learning of loving fairness, changing human values and striving for perfection; and “eight points”: learning nature of things, getting knowledge, honesty of thoughts, correcting desires, improvement of body, organizing the house, bringing order to the country and peace to the whole world. “The Great Learning” is an ethical and social-political text; its ideas summarize moral and ethic principles of the Confucianism. Moreover, it had a crucial influence on the further development of political and philosophic ideas in China. The concept of virtue “De” (德), which is a part of human nature, was the basis of the philosophic principles for “The Great Learning”. This morality should be displayed by the leaders of the country (as “benevolence” 仁) as well as by the civilians in the form of “righteousness” (义).

Key words: Confucianism, Zhu Xi, “The Four Books”, Confucius, Zeng-zi, virtue.

“ВЕЛИКЕ ВЧЕННЯ”

Пер. з кит. Д. О. Мерзлюк

Шлях Великого вчення полягає в пізнанні світлої доброчесності, виправленні народу, ствердженні в досконалості.

Пізнай межі, яких можеш досягнути, і тоді зможеш ствердитися у своїх прагненнях; коли ствердишся у своїх прагненнях, то будеш здатним перебувати в

спокої; коли зможеш перебувати в спокої, то будеш здатним бути умиротвореним; коли зможеш бути умиротвореним, тоді будеш здатним до розмірковувань, коли будеш здатним розмірковувати, то потім будеш здатним досягти успіхів.

Речі мають своє коріння і свою вершину, справи мають початок і кінець. Пізнати, що має бути спочатку, а що має бути потім, – це і є досягти Шлях.

У давнину той, хто хотів принести світло доброчесності в Піднебесну, спочатку наводив лад у своїй державі. Той, хто хотів навести лад у своїй державі, мав спочатку впорядкувати свій дім. Той, хто бажав упорядкувати свій дім, спочатку мав удосконалити своє тіло. Той, хто бажав удосконалити своє тіло, спочатку мав виправити свої бажання. Той, хто бажав виправити свої бажання, спочатку мав зробити щирими свої думки. Той, хто хотів зробити щирими свої думки, спочатку мав отримати знання. Отримання знань полягає в досягненні сутності речей.

Коли досягнув сутність речей, тоді отримаєш знання, отримаєш знання – зробиш щирими свої думки, зробиш щирими свої думки – виправиш свої бажання, виправиш свої бажання – удосконалиш своє тіло, удосконалиш своє тіло – упорядкуєш свій дім, упорядкуєш свій дім – наведеш лад у державі, наведеш лад у державі – тоді й у Піднебесній буде спокій.

Від Сина Неба до простої людини, для всіх, без винятку, удосконалення себе є основою

Якщо коріння в безладі, то неможливо навести лад у верхів'ях. Коли ігнорують важливе, а цінують незначне, ніколи такого не було.

Це й називається пізнати основу, це й називається досягнути знання.

Бути щирим у своїх прагненнях – це означає не обманювати себе. Це як ненавидіти сморід, це як любити красу, це називають відчувати спокій радості й задоволення. Тому благородний муж обережний і старанний у своїй самотності. Дріб'язкова людина¹ живе в бездіяльності й може чинити недобрі справи; немає того, чого б вона не змогла учинити. Коли ж зустріне благородного мужа, то виникає в неї сором, приховує вона свої недобрі вчинки, а проявляє свою доброту.

Коли людина дивиться на себе, це ніби вона розглядає свої нутроці, вивчає, яка в них користь. Це й називають бути щирим усередині та проявляти цю щирість назовні. Тому благородний муж має бути обережним і старанним у своїй самотності.

Цзен-ци² казав: «П'ять пар очей дивляться на нього, п'ять пар рук указують на нього, тож має він бути суворим до себе». Розкіш прикрашає оселю, доброчесність прикрашає людину. Якщо серце людини широке, то й тіло її здорове. Тому благородний муж має бути щирим у своїх думках.

У «Книзі Пісень» говориться: «Коли споглядаєш закрут ріки, там буває водяний бамбук. Витончений благородний муж, як слонову кістку його вирізають, а потім – шліфують, як яшму його гранують, а потім – полірують. Мужній і величний, гримить він славою. Витончений благородний муж, ніколи не забудуть його!» «Як слонову кістку його вирізають, а потім – шліфують», – це вивчення Шляху. «Як яшму його гранують, а потім – полірують», – це вдосконалення самого себе. «Мужній і величний», – це означає, що серйозний він

¹ Дріб'язкова людина (小人) – у конфуціанстві протиставляється поняттю «благородний муж» (君子), людина, що не слідує правилами моралі та доброчесності, прагне лише особистої вигоди, а не блага для інших.

² Цзен-ци, 曾子, (505 р. до н. е. – 435 р. до н. е.) – китайський філософ періоду «Весен та Осеней», учень Конфуція, брав участь в укладанні трактату «Лунь Юй», вважається автором трактатів «Велике вчення», «Канону синівської шанобливості» (孝经) і трактату «Десять розділів Цзен-ци» (曾子十篇).

і поважний. «Гримить він славою», – це означає, що поводить він себе гідно. «Витончений благородний муж, ніколи не забудуть його», – осягнув він Шлях і велику добродетель у досконалості, народ не зможе ніколи забути його.

У «Книзі пісень» сказано: «Ах, не забуті володарі минулого!» Благородний муж поважає мудрих, наближається до тих, хто духом близький їм, володарям минулого. Дріб'язкова людина насолоджується радощами та вигодами, що залишилися від володарів минулого. Ніколи ніхто не зможе забути їх.

У розділі «Повчання князя Кан»³ «Книги історії» написано: «Бути здатним пізнати добродетель». У розділі «Тай Цзя»⁴ говориться: «Постійно придивлятися до світлих наказів Неба». У розділі «Канони володарів»⁵ написано: «Бути здатним пізнати величну добродетель». Це все – про самостійне пізнання світлої добродетелі.

У написі правителя Чен Тан⁶ сказано: «Якщо будеш здатним одного дня оновити себе, то потім кожного дня будеш оновлюватися, і після оновлення настає час нового оновлення». У «Повчаннях князя Кан» говориться: «Заохочувати народ до оновлення». У «Книзі пісень» сказано: «Хоча Чжоу – це держава давня, проте доля її – нова». І тому для благородного мужа немає місць, де б він не міг використати свою довершеність.

У «Книзі пісень» говориться: «На тисячу лі довікола столиці, там хоче жити народ». У «Книзі пісень» мовиться: «Іволга співуча живе на схилі пагорбу». Конфуцій наголосив: «Коли людина приїздить до місця, де має жити, то знати, що це і є місце, де буде вона жити, чи гірше людина в цьому за тварин і птиць?» У «Книзі Пісень» сказано: «Величний Вень-ван⁷, схиляємося перед тобою у твоїй славі!» Бути правителем – це всі сили віддавати добродетелі; бути чиновником – усі сили віддавати пошані до правителя; бути сином – усі сили віддавати повазі до батьків, бути батьком – усі сили віддавати милосердю; у спілкуванні з людьми всі сили треба віддавати вірності.

Учитель⁸ казав: «Коли слухаю судові справи, то я така ж людина, як і інші. Але [в судових справах] потрібно зробити так, щоб не було більше скарг! Необхідно, щоб ті, хто приховують правду, не насмілювалися проявляти своє красномовство. Підкорити волю і бажання людей, це і називається пізнати коріння».

Удосконалення тіла полягає у виправленні бажань. Якщо людина відчуває гнів і лють, то не можна виправити бажання. Якщо людина відчуває страх, то не можна виправити бажання. Якщо людина відчуває радість, то не можна виправити бажання. Якщо людина відчуває смуток, то не можна виправити бажання. Якщо бажання розсіяні, тоді можна дивитися, проте не бачити; слухати, проте не чути; їсти й не відчувати смаку. Це й називають, що вдосконалення тіла полягає у виправленні бажань.

³ «Повчання князя Кан» (康诰) – розділ «Книги історії» (尚书), у якому наводяться накази Чжоу Чен-вана князю Вей Кан-шу, що був призначений керувати територіями колишнього царства Шан-Інь.

⁴ Тай цзя (太甲) – розділ «Книги історії» (尚书), де описується правління четвертого правителя династії Шан Цзи Чжи.

⁵ Канони володарів (帝典) – розділи «Книги історії» (尚书), у яких наводяться накази правителів Яо (尧典) і Шуня (舜典).

⁶ Чен Тан (成汤) – засновник династії Шан-Інь.

⁷ Вень-ван (文王) – Чжоу Вень-ван (1152 р. до н. е. – 1056 р. до н. е.), правитель Чжоу, родоначальник династії Чжоу, за переказами, своєю духовною досконалістю отримав милість Неба.

⁸ Конфуцій.

Упорядкування свого дому полягає в удосконаленні тіла. Люди уникають того, що їм близьке, що вони люблять; уникають того, що вони ненавидять, чим вони гидують; уникають того, що поважають, уникають того, що викликає співчуття; уникають того, що викликає зарозумілість і недбалість. І саме тому, коли люблять і розуміють недоліки, коли ненавидять і розуміють переваги, таке рідко буває в Піднебесній. Тому й говорять: «Людина не знає недоліків своєї дитини, не знає наскільки багатий у неї врожай». Це й називають, що впорядкування дому полягає в удосконаленні тіла.

Управління державою полягає в упорядкуванні свого дому. Якщо людина не може навчити свою сім'ю, але вчить інших, не буває такого. Тому благородний муж не виходить із дому, проте навчає людей у державі. Ті, хто шанують батьків, тим самим служать володарю. Ті, хто поважають старших, тим самим служать старшим. Милостиві можуть вести за собою людей. У «Повчанні князя Кан» говориться: «Це як виховувати дитину». Коли серце щиро прагне досягнути мети, то хоча одразу не досягне її, але й буде не далеко від її досягнення. Ніколи не було жінки, що спочатку навчилася виховувати дітей, а потім вийшла заміж. Коли в одній сім'ї панує добродетель, то і в цілій країні панує добродетель; коли в одній сім'ї панує скромність, то в цілій державі панує скромність; коли одна людина прагне поживи, то в цілій державі починається розбрат. І так усе воно пов'язано. Це називається: «Одним словом зіпсувати всю справу». Одна людина визначає, якою є держава. Яо⁹ та Шунь¹⁰ за допомогою добродетелі правили Піднебесною, та люди наслідували їм. Цзе¹¹ та Чжоу¹² за допомогою жорстокості правили Піднебесною, та люди наслідували їм. Якщо б їхні накази суперечили їхнім уподобанням, то люди не наслідували б їм. Тому благородний муж удосконалює себе, а потім вимагає вдосконалення від інших; позбавляється сам недоліків, а потім указує на них іншим. Якщо в собі він ховає немилість, але вимагає милості від інших, такого ще не бувало. Тому управління державою полягало в упорядкуванні дому. У «Книзі пісень» говориться: «Чарівне персикове дерево, буйне його листя. Дівчина виходить заміж, несе злагоду своїм домашнім». Коли зможеш поважати своїх домашніх, то потім можна повчати людей у державі. У «Книзі Пісень» мовиться: «У злагоді брати живуть». Коли брати живуть у злагоді, то потім можна навчати людей у державі. У «Книзі Пісень» говориться: «Коли дії бездоганні, то вони є зразком для всіх держав». Він, володар, має бути зразком як батько, як син, як старший брат, як молодший брат, а потім люди будуть брати приклад з нього. Це й називається, що управління державою полягає в упорядкуванні дому.

Принести мир у Піднебесну полягає в управлінні державою, коли ті, хто займає високі посади, поважають старих людей, то розквітає пошана; коли ті, хто займає високі посади, поважають старше покоління, то розквітає пошана до старших. Коли вищі допомагають слабким і самотнім, то народ не бунтує, це і є Шлях, яким вимірюється благородний муж.

Того, що не бажаєш, щоб тобі заподіяли вищі, не застосовуй до нижчих. Те, що не подобається в нижчих, не застосовуй у служінні вищим. Те, що не подобається в старших, не використовуй, щоб вести цим нащадків. Те, що не бажаєш бачити в нащадків, не використовуй, щоб слідувати старшим. Те, що не подобається в тих людей, що пра-

⁹ Яо (尧) – міфічний китайський правитель, володарював у 2356 р. до н. е. – 2255 р. до н. е.

¹⁰ Шунь (舜) – міфічний китайський правитель, наступник імператора Яо.

¹¹ Цзе (桀) – останній правитель династії Ся, що відзначився жорстокістю й деспотизмом.

¹² Чжоу (纣) – останній правитель династії Шан, що відзначився надмірною жорстокістю й розпущеною.

воруч від тебе, не використовуй у спілкуванні з тими, хто ліворуч від тебе. Те, що не подобається в людей, що ліворуч від тебе, не використовуй у спілкуванні з тими, хто праворуч. Це й називається Шляхом, яким вимірюється благородний муж.

У «Книзі Пісень» мовиться: «Радісним буде нехай благородний муж, батько народу простого». Любити те, що любить народ, ненавидіти те, що ненавидить народ, це й називається бути батьком народу. У «Книзі пісень» сказано: «Високі гори Наньшань – лише каміння нагромаджене. Величний наставник, народ дивиться на тебе». Правителі не можуть керувати державою без старанності, якщо ж будуть здійснювати вони негідні вчинки, то Піднебесна покарає їх. У «Книзі пісень» мовиться: «Коли держава Їнь ще не втратила підтримку людей і владу, вона могла гармонійно поєднатися з Небом. Зараз ми дивимося на долю Їнь¹³, волю Неба виконати нелегко». Говорять, що той, хто отримає довіру народу, отримає й державу. Той, хто втратить довіру народу, утратить державу.

Тому й кажуть, що благородний муж спочатку піклується про доброчесність. Якщо є доброчесність, то буде й підтримка людей; якщо буде підтримка людей, то будуть і землі; якщо будуть землі, то буде й багатство; якщо буде багатство, то тоді вже можна його використовувати.

Доброчесність – це основа, багатство – це вершина. Коли нехтують основою, а велику увагу приділяють вершині, тоді народ повстає. І тому, коли збираєш багатство, народ розбігається, коли розподіляєш багатство, народ збирається в єдине ціле. Тому й кажуть, що несправедні слова неправдою й повертаються, несправедне багатство так само несправедно розійдеться.

У «Повчаннях князя Кан» говориться: «Доля люди не є постійна. Якщо Шлях праведний, то отримаєш, якщо ж несправедний – утратиш».

У «Книзі царства Чу»¹⁴ сказано: «У царстві Чу цінністю є не золото та яшма, а доброчесні люди». Цзю Фань¹⁵ зазначав: «У втікачів немає дорогоцінних речей, лише людяність є їхньою дорогоцінністю». У «Клятві Цінь»¹⁶ говориться: «Якщо буде чиновник, щиросердний і без інших талантів, та серце його добре, то буде він милостивим. Коли такий чиновник бачить, що в іншої людини є вміння, він радіє, наче ці вміння є в нього; освічені та талановиті люди, він любить їх, він не тільки захоплюється ними, він дійсно може залучити їх [до державних справ], тим самим захистити наших нащадків і наш народ, і буде благо від цього для держави! Якщо ж у людини є вміння, але чиновник заздрить і ненавидить її; освічені й талановиті, проте він уникає їх і не дає їм змоги підійматися, не може залучити їх [до державних справ], то такий чиновник не зможе захистити наших нащадків і народ, а приведе до небезпеки!» Лише доброчесна людина може розігнати тих, хто думає про свою вигоду, розіслати їх у всі сторони, не існувати з ними в Серединних Царствах. Це й називають, що тільки доброчесна людина може любити людей, може ненавидіти людей. Коли людина зустрічає мудрих і не може їх просунути, просуває та не може поставити їх поперед у справах держави, це – недбальство. Коли людина зустрічає недобрих, але не може відсторонити таких від справ, відстороняє, але

¹³ Їнь – царство Шан-Їнь, що було завойовано царством Чжоу в 1027 р. до н. е.

¹⁴ «Книга царства» Чу (楚书) – твір часів правління Чу Чжао-вана (515 р. до н. е. – 489 р. до н. е.) у період «Весен та Осеней».

¹⁵ Цзю Фань (舅犯) – Ху Янь (715 р. до н. е. – 629 р. до н. е.), міністр і воєнноначальник царства Цзін (晋) у період «Весен та Осеней».

¹⁶ Клятва Цінь (秦誓) – клятва правителя царства Цінь Му-гуна (роки правління: 659–621 рр. до н. е.).

недалеко, це – помилка. Любити те, що ненавидять люди, ненавидіти те, що люблять люди, це означає йти проти природи людської, і тоді біди обов'язково придуть. Тому в благородного мужа є Великий Шлях, він має чесністю й відданістю досягти його, а гордістю й розкішшю може втратити його.

Багатства також мають свій Великий Шлях. Тих, хто створює багатства, – багато, тих, хто ними користується, – мало, ті, хто їх створює, докладають до цього всі свої сили, ті, хто ними користуються, роблять це економно й не поспішаючи, так багатство завжди буде достатньо. Доброчесна людина розвиває себе, використовуючи багатство, недоброчесна ж – витрачає себе заради багатства. Не було так, щоб правителі любили доброчесність, а піддані не любили справедливості; не було такого, щоб ті, хто любить справедливості, не виконали своє служіння до кінця; не було так, щоб скарги держави не були б скаргами правителя. Мен Сянь-цзи¹⁷ казав: «Той, у кого є коні для колісниць, не обговорює, як розводити курей і свиней; ті, хто можуть рубати лід (вищі сановники), не розводять корів та овець; у державі, де є сто колісниць, немає чиновників, що накопичують багатство. Ніж чиновники, що накопичують багатство, краще вже ті, хто грабує». Це й називають, що держава отримує вигоду не вигодою, а справедливістю. Коли управляють державою та грабують багатства держави, це йде від дріб'язкових людей. Вони вправні в цьому, коли дріб'язкові люди керують державою, то біди та нещастя приходять разом. Хоча й існують добрі та мудрі, але вони не можуть виправити це! Тому й кажуть, що держава отримує вигоду не вигодою.

«ВЕЛИКЕ ВЧЕННЯ»

Пер. з кит. Д. О. Мерзлюк

«Велике вчення» («Да Сюе», “大学”) – один із чотирьох трактатів, що входять до складу конфуціанського «Чотирикнижжя» («Сишу», “四书”). Це найкоротший текст із цих чотирьох творів, містить 1755 ієрогліфів. Трактат «Велике вчення» був 42 розділом «Книги про ритуал» (“Ліцзі”, “礼记”), пізніше включений до «Чотирикнижжя» як самостійний твір. «Велике вчення» розглядалося як частина «Ліцзі» до часів епохи Сун, але, незважаючи на те що воно не розглядалося як самостійний твір, багато конфуціанських філософів і коментаторів епох Хань і Тан, серед яких – Дун Чжуншу, Чжен Сюань, Кун Інда, Хань Юй, досліджували та вивчали цей текст. Відомий китайський філософ і коментатор конфуціанських текстів Чжу Сі приписував авторство «Великого вчення» учню Конфуція Цзен-цзи. Саме Чжу Сі остаточно виділив текст «Великого вчення» як самостійний і включив його до «Чотирикнижжя» разом із трактатами «Луньюй», «Мен-цзи» та «Чжун юн». Основні ідеї трактату включають «три принципи» (三纲领): пізнання світлої доброчесності, виправлення народу, ствердження в досконалості; а також вісім положень (八条目): пізнання сутності речей, отримання знань, щирість думок, виправлення бажань, удосконалення тіла, упорядкування дому, наведення ладу в державі, умиротворення Піднебесної. «Велике вчення» є етичним і соціально-політичним трактатом, ідеї якого узагальнили морально-етичні принципи конфуціанського вчення, вплинули на подальший розвиток політичної, філософської думки Китаю. В основі філософії «Великого вчення» лежить уявлення про доброчесність «де» (德), що притаманна людській природі. Ця доброчесність має бути проявлена як правителями (як «людяність» 仁), так і підданими у вигляді «справедливості» (义).

Ключові слова: конфуціанство, Чжу Сі, «Чотирикнижжя», Конфуцій, Цзен-цзи, доброчесність.

¹⁷ Мен Сянь-цзи (孟献子) – дипломат і політичний діяч царства Лу епохи «Весен та Осеней», роки життя: ? – 554 р. до н. е.

«ВЕЛИКОЕ УЧЕНИЕ»

Пер. с кит. Д. О. Мерзлюк

«Великое учение» («Да сюэ», “大学”) – один из четырех трактатов, которые входят в состав конфуцианского «Четырехкнижия» («Сышу», “四书”). Это самый короткий текст из этих четырех произведений, содержит 1755 иероглифов. Трактат «Великое учение» был 42 разделом «Книги о ритуале» («Лицзи», “礼记”), позже включен в состав «Четырехкнижия» как самостоятельное произведение. «Великое учение» рассматривалось как часть «Лицзи» до времен эпохи Сун, но, несмотря на то что оно не рассматривалось как самостоятельный текст, много конфуцианских философов и комментаторов эпох Хань и Тан, среди которых – Дун Чжуншу, Чжэн Сюань, Кун Инда, Хань Юй, исследовали и изучали данный трактат. Известный китайский философ и комментатор конфуцианских текстов Чжу Си приписывал авторство «Великого учения» ученику Конфуция Цзэн-цзы. Именно Чжу Си окончательно выделил текст «Великого учения» как самостоятельный и включил его в состав «Четырехкнижия» вместе с трактатами «Луньюй», «Мэн-цзы» и «Чжун юн». Основные идеи трактата включают «три устоя»: постижение светлой добродетели, исправление народа, утверждение в совершенствовании; а также «восемь основоположений»: познание сути вещей, получение знаний, искренность мыслей, исправление желаний, усовершенствование тела, упорядочивание дома, наведение порядка в державе и умиротворение Поднебесной. «Великое учение» является этическим и социально-политическим трактатом, идеи которого обобщили морально-этические принципы конфуцианского учения и повлияли на дальнейшее развитие политической, философской мысли Китая. В основе философии «Великого учения» лежит понятие про добродетель «дэ» (德), которая присуща человеческой природе. Эта добродетель должна быть проявлена как правителем (в качестве «гуманности» 仁), так и подданными как «справедливость» (义).

Ключевые слова: конфуцианство, Чжу Си, «Четырехкнижие», Конфуций, Цзэн-цзы, добродетель.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2020